

ПОЄДНАННЯ СЕРІОЗНОГО/ЛЕГКОГО В ПРАКТИКАХ ОСОБИСТІСНОГО ЖИТТЄКОНСТРУЮВАННЯ

Крайчинська В.А.

Крайчинська В. А. Поєднання серйозного/легкого в практиках особистісного життєконструювання.

Аналізуються серйозне та легковажне соціально-психологічне самонастановлення особистості. Розкрито соціально-психологічний зміст, емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти, різновиди життєвих практик серйозного та несерйозного настановлень. Основними функціями серйозного та легкого настановлення є забезпечення життєвої результативності та ефективності.

Ключові слова: серйозне, несерйозне, легковажне, соціально-психологічні настановлення особистості, життєконструювання, життєві практики.

Крайчинская В. А. Соотнесение серьезного/несерьезного в практиках личностного жизнеконструирования.

Анализируются серьезная и легкомысленная социально-психологические личностные самоустановки. Раскрыты социально-психологическое содержание, эмоциональные, когнитивные и поведенческие аспекты, различные жизненные практики рассматриваемых самоустановок. Основными функциями серьезной и легкой самоустановки являются обеспечение результативности и эффективности в жизненном конструировании личности.

Ключевые слова: серьезное, несерьезное, легкомысленное, социально-психологические личностные установки, жизнеконструирование, жизненные практики.

Kraychyn's'ka V. A. Combine serious and light as a life-practices of personality of the vital construction.

Serious and light social-psychological attitudes of the personality life-practices of the vital construction are analyzed. Emotional, mental and behavioral aspects and types of life-practices of these attitudes are revealed. Resultivity and efficiency as a basic functions of serious and light attitudes are identified.

Key words: serious, not serious, light, social-psychological attitudes of personality, life-design, life-practices.

У сучасному постмодерністичному, чи вже афтепостмодерністичному суспільстві з його неструктурованістю, неієрархічністю, дедалі швидшою змінюваністю, фрагментарністю, неоднозначністю, з постійним дефіцитом та, водночас, надміром інформації, з постійним зростанням кількості недостовірної інформації життя вимагає від людини

більшого вміння, відповідальності, гнучкого та випереджаючого реагування, віртуозного орієнтування в світі інформації, майстерного оперування нею – тобто, мистецького володіння сучасними життєвими практиками.

Більшість актуальних життєвих практик, вірогідно, мають бути спрямовані або ж на подолання зростаючої невизначеності сучасного світу, або ж на оперття, використання його особливостей та базуватися на поєднанні різних, протилежних за знаком соціально-психологічних настановленнях. В даній роботі розглядатимуться практики особистісного життєконструювання, в яких різним чином поєднано серйозне та легке, що досі не розглядалися як соціально-психологічні настановлення та як основа життєвих практик. Об'єктом дослідження виступають серйозне/легке (несерйозне, легковажне) як якість соціально-психологічного настановлення особистості. Предметом дослідження є життєконструювання особистості в просторі серйозного й легкого та особливості конфігурування цього простору.

В якості гіпотези в основу дослідження покладено припущення про те, що атитюдні модуси серйозного/легковажного є основою протилежно-доповнюючих практик життєконструювання та належать до групи настановлень, що визначають спрямованість особистості на вибір/уникнення складнощів, невідомого, небезпеки та мінливості.

В даній роботі, під *соціально-психологічним настановленням* особистості ми матимемо на увазі переважаюче тривале ставлення людини до різних соціальних елементів, та розглядатимемо, головне, самонастановлення особистості – її ставлення до себе та свого життя. Таке настановлення, в тому числі й серйозне/несерйозне настановлення, може бути диференційованим, виявляючись в різній мірі в різних сферах життя.

Воно стосується як основних життєвих сфер людини – праці, кохання, дружби, сім'ї, так і життєвих сфер, що відносяться до «вільних», «необов'язкових» – захоплень, подорожей, дозвілля, де присутні важливі характеристики суті людського буття – свобода та гра, насолода, пов'язана з вільним виявленням сутнісних сил, можливість «іншого» життя, відмінного від рутинного, трансцендентність, парадоксальність й соціальна цінність, не утилітарність та, головне, де особливо, інакшим чином виявляється легке і серйозне ставлення [3; 13].

Емоційна складова серйозного/легкого настановлення. Серйозне в нашому житті – це щось важливе, значне, а отже ми можемо спостерігати тут глибокі, сильні почуття, що домінуватимуть над почуттями стосовно інших сфер життя. Водночас, еерйозне ставлення супроводжують стриманість у вияві своїх почуттів, строгість, навіть, суворість. В просторі серйозного настановлення спостерігаємо глибину, сконцен-

трованість, стійкість, стабільність почуттів протягом тривалого часу. Серйозне не є кумедним, це те, над чим не варто, не дозволяється і не радять сміятися. Це реальні, непідробні, справжні почуття. Зміни характеру та об'єктів почуттів відбуваються повільно, важко зі значними затратами особистісних ресурсів та супроводжуються глибокими кризами.

Найбільш близьким тому, чому протистоїть та що доповнює область серйозного є, на наш погляд, простір *легкого*. Ставлення та стосунки, зв'язки тут є поверховими, неглибокими, неміцними, але це є щось для нас близьке. Тут все невелике, не сильно виявлене, непомітне, перебуває на невеликій відстані, поруч. «Легкий», «несерйозний» в просторі нашого життя позначає те, що не є для нас надто важливим, значимим. Тут ми відчуваємо себе просто, не обтяжені зайвим. Водночас, це щось вільне, не напружене та не обмежене – наприклад, спілкування, де ми вільно висловлюємося, легко і багато говоримо, пишемо, або ж легко мовчимо. Людина, що ставиться легко не створює проблем, не ускладнює, не переживає, спокійна, поблажлива. Легкою такою називають безтурботну, необережну, легковажну людину. Це простір відкритості почуттів, емоційності, веселощів, радості.

Когнітивна складова. Серед оцінок, думок, уявлень щодо легкості/серйозності ставлення до себе та свого життя, *серйозне* – це щось помітне, відчутне та велике, вагоме, істотне та ґрунтовне. До множини значень серйозного належить і те, що справді відбувається, а також рація, раціональне [14; 18]. Простір серйозного «є в межах», має визначену структуру, виписану партитуру. Життєконструювання в просторі серйозного це аналіз, вивірена стратегія, ретельне планування та виконання, це постановка цілей та досягнення результатів, це продумані кроки, вибудовані стосунки, це доглянута життєва нива. Тут будуються солідні монументальні конструкції. Та, водночас, це продумування, уважність до деталей. Це розвідування, освоєння та приєднання нових територій. Переміщення та зміни в просторі серйозного відбуваються повільно, потребують тривалої підготовки та мобілізації основних сил та ресурсів.

Важливим аспектом когнітивної складової *легкого* настановлення є його умовність, нереальність, те що відбувається в його просторі – «буцім-то», ненасправді, гра. Це також те, що нам вдається, це простір та час нашої ефективності. Водночас це простір витонченого, тонкого, ефірного, невагомого – тут наше життя окреслене легкими лініями та легкими обрисами, і якщо говорити про життєпобудову, то тут ми зводимо граціозні, легкі конструкції. Їх також можна назвати зграбними, обтічними, портативними, негабаритними. Тут не долаємо, а обходимо труднощі, чи скоріше вони «обтікають» нас, або ж ми перебуваємо «по-

над» труднощами та небезпеками – використовуємо «вісячі» мости, ковзани, планери, скейтборди.

Конативна складова. Той, хто діє *серйозно* діє твердо, впевнено, незборимо, владно, приймає серйозні рішення та робить серйозні вчинки. Серйозне заслуговує на особливу увагу, оскільки є складним, вимагає зосередженості, зібраності, зусиль та клопотів. У протилежному випадку та в силу своєї значимості та вагомості серйозне може загрожувати неприємними, а то й непоправними, наслідками, ускладненнями, це те, що може становити небезпеку. Легке ж позначає місце, що більше стосується розваг, а не справ. Тут можливо швидко почати нову справу, легко переміщатися в просторі, діяти з легким серцем, без роздумів, тривоги, болю та жалю. Легке настановлення передбачає, що людина може жартувати, поводитися пустотливо, сприйняти себе та світ з гумором, не переймається своєю величиною [17; 19; 26]. Це щось досягне, що не вимагає великих зусиль та ресурсів (наприклад, часу, грошей), просте, нескладне, неважке, необтяжливе у розумінні, вирішенні чи у виконанні, не потребує значних сил, не потребує суттєвих засобів чи спорядження – це легкі завдання, легкі питання, легка робота. Це більше вільне мистецтво, імпровізація, життєвий джаз. Наслідки та покарання в просторі легкого на є суворими, довготривалими, легке не становить загрози – це безпечний для нас простір. Тут ми не потребуємо значних витрат енергії, оскільки використовуємо енергію середовища. Зміни та рух в просторі легкого відбуваються плавно, достатньо швидко, початок їх не передбачає попереднього накопичення значних ресурсів, а плин життя схожий скоріше на ловіння потоку, балансування на хвилі, ковзання, політ.

Яким же чином досягаються швидкість та чутливість взаємодії з реальністю при легкому настановленні та ґрунтовність і послідовність такої взаємодії при серйозному настановленні? Д.Канеман, вивчаючи когнітивні процеси в ситуації невизначеності, виявив, що в просторі серйозного та несерйозного людина використовує різні когнітивні механізми – проблематизуюче та непроблематизуюче мислення, прийняття раціональних та нераціональних рішень, використання більших та менших обсягів інформації, повільніше чи швидше оперування нею, використання розгалужених чи простих логічних ланцюжків, покладання на весь доступний суб'єктивний досвід чи лише на окремі його точки, оперття на контекст та на особистісний смисл [5].

Для Х.Ортеги-і-Гассета несерйозне заняття не є менш важливим, аніж серйозне, а скоріше таким, в якому значимим є не результат, а сам процес [11]. В практиках, що здійснюються в просторі «несерйозних»

сфер життя особистість реалізується як в архетипах і стандартах особистісної поведінки, так і в формах творчого пошуку. Функціями таких практик є «дорощування» відсутніх якостей і зв'язків, віднаходження ефективності в усіх ланках життя [3].

У соціально-філософських дослідженнях присутній погляд на серйозне та легке настановлення як такі, що є протилежними та поступово змінюють одне одне протягом суспільного розвитку, або ж можуть співіснувати, утворюючи змішаний тип. Соціальними чинниками цих процесів вважаються поступовий вихід на перший план таких характеристик людського буття як індивідуальна незалежність, свобода, автономність, самостійність [8; 25]. Окрім того, єдині, однакові для всіх соціально прийнятні моделі побудови близьких стосунків, сім'ї, організації своєї праці замінює дедалі ширший спектр моделей життєпобудови в цих сферах [25, с.87]. Процес дрейфу соціальних настановлень є неоднорідним і має свої завихрення та зворотні течії. В результаті, на даний момент переважає «змішаний» тип соціальної настановленості, а «чисті» типи зустрічаються надзвичайно рідко [8].

Життєві практики особистісного конструювання при змішаному типі настановленості. Але змішаний тип соціально-психологічної настановленості є додатковим джерелом тривоги невизначеності. В особистісних *життєвих практиках* можна спостерігати різні варіанти зняття напруги, що викликана змішаними соціально-психологічними орієнтаціями: «розподіл» цінностей, якщо «полярні» ставлення задіяні в різних сферах світовідношення особистості, наприклад, у повсякденному житті людина може керуватися одними цінностями, а по відношенню до роботи вирішальну роль можуть відігравати протилежні настановлення [8]. «Хочу бути серйозною, а жити – легко» – це висловлювання підлітка 15 років засвідчує намір розподілити практикування серйозного та легкого між самонастановленням та настановленням щодо зовнішнього світу. Також ми можемо спостерігати подібний розподіл або «*дрейф*» між різними віковими етапами – легковажність в юності та серйозність в зрілому віці, або ж навпаки – вельми серйозні молоді люди з віком виявляють більшу легковажність.

Ще один варіант зняття психічної напруги пов'язаний з «*розмежуванням*» цінностей на «реальні» та «ідеальні» в індивідуальній та суспільній свідомості. При цьому суспільно схвалені цінності та настановлення виявляються наче виведеними за межі повсякденно здійснюваних дій та рішень. При цьому «напруженість» залишається і є предметом стурбованості [8].

Якщо *пустота* («булшіт», пустослів'я) та *брехня* вагомо присутні в житті людини, їх також можна розглядати як практики життєконстру-

ювання, в яких серйозне витісняється легким. В брехні – через протиставлення серйозному, а в булшті – через його ігнорування [10; 24].

Інший варіант взаємодії серйозного та несерйозного – «*чергування*» через раптовий взаємоперехід, коли надмірність у тому чи іншому ставленні закінчується протилежним: надмірна серйозність веде до легковажності, а занадто легке ставлення змушує серйозно вирішувати проблеми, що постають [1]. Ще один аспект такого взаємопереходу – своєрідний «*оверкіль*» (перевертання корабля днищем догори, через недостатню його стійкість) – «легковажність легковажного» – коли про легке говорять без легкості, що означає претензію на нормативність [12], або важливе втрачає свою значимість. Тоді простір легкого/серйозного позбавляється полярності, стає однозначним і яесь настановлення стає тотальним.

Проте надмірність у тому чи іншому ставленні може мати й інший наслідок. За Г.Гегелем, коли міра легковажності порушується з'являється не протилежне, а щось цілковито інше (російське «*иное*») – злочин, «переступ», вихід за межі. Легковажна недбалість перетворюється на злочинну недбалість. Коли ж порушується міра серйозності, – з'являється інший злочин – «*звірячість*» [12], серйозна жорстокість або жорстока легковажність, неможливість дії, колапс. Тут простір серйозного/легкого, мабуть, не просто закінчується, а згортається чи руйнується.

Як вихід із цього становища пропонується привнести у життя легше ставлення, побачити в собі кумедне, поіронізувати з себе. Як зазначає М.Павлишин, «*іронія*» позначає присутність легкості, невизначеності, умовності, релятивізму, вважаючись ключовою рисою постмодернізму [12]. О.Кочубейник акцентує увагу на тому, що в іронії серйозне домінує над легким і пропонує й інші варіанти співвідношення серйозного та легковажного настановлень розглядати як життєві практики особистості, зокрема, *комічне* – переважання несерйозного над серйозним у ставленні до себе, *абсурд*, коли серйозне та легке переплутані місцями і до значимого, важливого ставляться легко, а до незначного – серйозно та гумор – гармонійне поєднання серйозного та легкого ставлення.

Життєві практики особистості з вираженням типом настановленості. Іноді ми можемо спостерігати що все життя людини у всіх значимих для неї сферах підпорядковано або лише серйозному, чи тільки лекому настановленню. Наприклад, в творах Тургенєва один з його героїв на закид щодо « ти пролегковажив все своє життя» висуває звинувачення в тому, що інша діюча особа «просейозничала» своє життя. «*Серйозні*» практики життєконструювання. Одним із джерел, що можуть дати матеріал для аналізу серйозного/несерйозного ставлення

є біографічні дані про історичні постаті, життєві спостереження, практичні поради – те, що відбиває життєві практики реальних осіб. Так, Клеопатра залишила яскравий слід в історії та виробила власні прийоми успіху, завдяки дивлвижній здатності діяти і жити наче граючи (втім, цілком серйозно) в різних сферах свого життя. Саме завдяки такому ставленню до життя, завдяки своїй «грі» Клеопатра досягала багатства, влади, престижу та кохання. Секрет полягав у тому, що вона сама розробляла правила гри – заздалегідь продумувала до дрібниць всі свої кроки, тактику, слова та діалоги, планувала та розрабляла стратегії – дивувати та зацікавлювати, враховувати мінливість, урізноманітнювати приємними дрібницями. Ігри її були серйозними, «по-крупному» – в коханні, в шлюбі, з долею, з життям, зі смертю. Гра з життям мала назву «в ненаслідування», основним правилом якої було завжди жити так, як ніхто інший і наповнювати кожен день подіями, що не є наслідуванням. Вона створила «Товариство неповторного способу життя», члени якого намагалися зробити кожен день таким, щоб він не міг бути повтореним. Смертельну небезпеку вона також перетворила на забаву, гру: коли стало зрозуміло, що вони з Антонієм приречені, збрала «Товариство спільників по устремлінню до смерті», досконало вивчила смерть з усіх сторін та обрала для себе екзотичний спосіб піти з життя – бути вкушеною змією [6].

Практики досягнення та підтримання «легкості» в життє-конструюванні особистості. Стратегії, взяті з практик реального життя стосуються підтримання легкості, наприклад, в святкуванні. Вони цілком протилежні стратегіям Клеопатри: не продумувати все до дрібниць, адже навіть коли плани повністю вдаються, геть зникають романтика, несподіваність та дух пригоди. План задає межі, позбавляє свободи та прив'язує до себе. Все заздалегідь відомо, тому єдине, що можна відчутти – це почуття масовика-затійника: почуття задоволення від власної передбачливості [9]. До того ж занадто активні приготування втомлюють та виснажують і в багатьох сім'ях зі святом пов'язуються вельми негативні переживання та, навіть, відрaza до свят. Інша річ, коли приготування перетворюються самі по собі на свято, на прийнятний процес.

Висновки. Можна побачити, що через практику «чергування» здійснюється взаємний перехід від легкого до серйозного та навпаки в часі. За допомогою практик «розподілу», «розмежування», «домінування» чи «переважання» та «гармонійного поєднання», або «доповнення» змінюється взаємне розташування легкого та серйозного в просторі. Практики «переплутування» та «перевертання» слугують для зміни розташування, переміщення означених просторів стосовно одне одно-

го. А через практики «заперечення», «ігнорування» та «переступу» здійснюється взаємовиключення просторів легкого та серйозного, або й взагалі вихід за межі цієї опозиції.

Отже, *чергування, розподіл, розмежування, домінування-переважання, гармонійне поєднання-доповнення, переплутаність, перевертання, переступ, заперечення, ігнорування* є особливостями співвідношення серйозного та легкого в просторі людського життя, а *взаємоперехід, взаєморозташування, взаємопереміщення та взаємовиключення* – способами впорядкування, організації цього простору. Ці механізми визначають динамічні, часо-просторові та, водночас, змістовні – буттєві, сутнісні та, навіть, морально-етичні характеристики взаємодії серйозного й легковажного настановлення в практиках побудови людиною свого життя. *Планування, деталізація, правила, алгоритмізація* виступають інструментами реалізації серйозного настановлення в життєвих практиках, а визначення *загального напрямку – вектору, вільний сценарій, необмеження, відмова від зайвих зусиль* – допомагають реалізувати легке ставлення в практиках життєконструювання особистості.

В підсумку можна зауважити також, за допомогою серйозного настановлення забезпечується глибина, ґрунтовність, сконцентрованість, стійкість, стабільність зусиль на протязі життя, досягнення результатів за рахунок зосередження особистісних ресурсів у значимих сферах. Через легке настановлення досягається мобільність перегруповання сил та ресурсів, зменшення їх витрат, швидке реагування на зовнішні зміни. Функцією серйозного в конструюванні особистістю свого життя є забезпечення результативності, а функцією несерйозного – забезпечення ефективності.

Подальшими напрямками даного дослідження може бути детальніший аналіз практик життєконструювання у особистостей з вираженим типом настановленості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л., Тимчук І. Психолого-педагогічна характеристика викладача, здатного до гуманізації навчання студентів / Л.Барановська. – [Електронний ресурс]: Режим доступу -http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzvdpu_pp/2007_19/text%202/psuxologo-pedagogichna%20xarakterustuka.pdf
2. Белан Е.А. Психология активности в учении о человеке Эриха Фромма / Е.Белан // Методология и история психологии. – 2008. – Т.3. – Вып. 2. – С. 121-128.
3. Воронкова В.Г. Развитие туризма как социального и культурного явления в условиях глобализации та крос-культурной коммуникации /

- В.Воронкова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки та права. – К., 2010. – Вип. 8. – Серія: філософські науки. – С. 23-35.
4. Гейзинга Й. Homo ludens/ Й.Гейзинга / Перекл. з англ. О.Мокровольського. – Київ.: Основи, 1994. – 250 с.
 5. Канеман Д., Тверські А. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения / Д.Канеман. – Харьков: Гуманитарный центр, 2005. – 632 с.
 6. Качук Г. Шесть секретов Клеопатры / Г.Качук // [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://www.peoples.ru/family/mistress/kleopatra/history.html>
 7. Корнилюк Р. Мічені Нобелем: економ-психолог Деніел Канеман // «Економічна правда», 9 листопада 2010. – [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/11/5/255342/>.
 8. Лях В.В. Цінності «соціальної етики» і становлення «духу інформаційоміки та права / В. Лях . – К., 2010. – Вип. 8. – Серія: філософські науки. – С. 36-56.
 9. Манилов И. Умение радоваться – это искусство /И.Манилов // [Электронный ресурс]: Режим доступа : <http://for-ua.com/authornews/2009/12/31/070514.html>
 10. Менжулін В.І. Смішне, пусте та сумне в сучасній філософії. Наукові записки. /Д.Менжулін // Філософія та релігієзнавство. – Т. 50. – С. 44-49.
 11. Ортега-и-Гассет Х. Тема нашего времени / Самосознание культуры и искусства XX века. – М., 1991. – С. 230-263.
 12. Павлишин М. До іронії з іронією. – 40 с. = [Електронний ресурс]: Режим доступу -http://www.anthropos.org.ua/jspui/bitstream/123456789/60/1/Pavlyshyn_IRONIA.pdf
 13. Полюга Л. Словник синонімів/ Полюга Л. – [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=23&t=4246>
 14. Робер М.А., Тильман Ф. Психология индивида и группы: Пер. с фр., / Предисл. А.В.Толстых. – М.: Прогресс, 1988. – 256 с.
 15. Роджерс К. Вчитися бути вільним // Гуманістична психологія: У 3-х т. / Упор. та наук. ред. р.Трач, Г.Балл. – К.: Ун-ке вид-во «Пульсари», 2001. – с. 36-60.
 16. Свободная энциклопедия «Викисловарь». – [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://ru.wiktionary.org/wik>
 17. Серйозний. / Файна меморія. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://ukrmemoria.com/%D0%A1%D0%BB%D0>

18. Словник української мови . – Київ: «Наукова думка», 1970-1980. – в 11 т. – Т.4. – С. 462-463, – Т.9. – С. 138-139.
19. Український переклад слів «...серйоз...» / Україномовний форум фантастики. Книгозбірня. -19.02.2010. – [Електронний ресурс]: Режим доступу -<http://domivka.net/forum/showthread.php?12471-%D3%EA%F0-%EF%E5%F0%E5%EA%EB%E0%E4-%F1%EB%B3%E2-%AB...%F1%E5%F0%E9%EE%E7...%BB>
20. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка = Russisches etymologisches Wörterbuch / пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е, стереотипное. – М.: Прогресс, 1986. – Т. 1-4. – 50000 сл.
21. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя. / Пер. с англ. Минск: ООО «Поппури», 1998.
22. Штепа П. Словник чужослів. Знадібки./ Видали Іван Гладун і сини. – Торонто, 1977.
23. Frankfurt H.-G. On Bullshit/ – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, – 68 p.
24. Yankelovich D. New rules: Searching for self-fulfilment in a world turned upside down. – N.Y., 1981. – 131 p.
25. TheFreeDictionary by farlex. – [Електронний ресурс]: Режим доступу – <http://ru.thefreedictionary.com/>